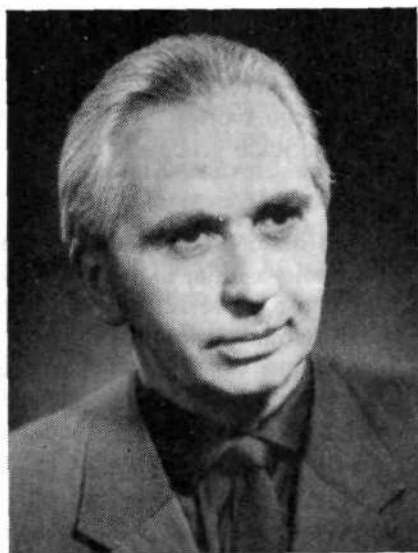

se je povzpelo do moje mize. In končane so vse priprave, da ga skupaj zaužijeva, prosojnega od senc gora, potopljenih v njegovih globinah.

Stopi vame, Bulbul, glas svetlobe, ki se med mušicami paseš krog kot preproge mehkih hiš. Vstopi vame, da sem in bom tvoja voda in senca z druge strani Sončeve domačije, voda, ki ne pozna druge slasti kot črno težo trebušastega, od vina težkega čolna, plovečega po njej navzdol v Gornjo deželo. Ker ti si čelo sonca in za teboj bodo prišli plahi ljudje in se naselili sredi najinega doma; da boš rasel med spomeniki tuje govorice.

Janez
Švajncer

Ključ spoznanja

Je zorelo v njegovi notranjosti ves ta čas, ali se mu je šele zdaj zabodlo z naostreno konico v podzavest? Morda se samo poraja spoznanje, ki se bo potem odmaknilo in ne bo več načelo živcev.

Odriva od sebe misli, noče jih, mrčes nadležen, znova in znova mu sili pod kožo in odpira drobcene krvave lokvanje, s pestjo po njih, da ne bodo pognali novih cvetov.

Buldožerji orjejo asfaltne brazde, vanje ne mečejo semen za novo žetev. Kabli iztezajo prste svetlobe in glasov pod zidove starih in razmajanih hiš, pod hodnike, na katerih odmevajo koraki zaljubljenecv, umaknili so se globlje pod zemljo, da po njihovih sledovih lahko nadaljujejo pot njihovi sinovi in hčere.

Beg pred samoto:

Vsako jutro se izkopa iz teme in iz megle, včasih iz oblakov, žejnih in nagajivih, prekopicavajo se in odmetavajo koške, odpne si plašč in se nesramežljivo razkazuje.

Gora groze, solz in sklenjenih rok molči in vzdihuje, dan za dnem, jutro za jutrom, v noči leže k počitku, utrujenost zagrebe v dlani in boža z njimi svoj zaklad: stoletja ječanja in umiranja, z eno samo željo, da bi ji zarja vrnila radost, ki je nikoli ni bila deležna, vsaj ne tako, kakor si je želela, ko so prihajali k njej, v mrazu in snegu oznojeni, v soncu in dežju žejni, v vetrovih in nevihtah lačni.

Petnajst dviznih mostov, petnajst pregrad pred sovražnikom s sončnega vzhoda.

Omagali bodo izstradani in nas prosili milosti, prosili za požirek vode in za grizljaj kruha, niti kaplje in niti rezine ne dobijo, uporniki, branilci lastne neumnosti.

Legenda sporoča:

Branilci so odprli poslednjega vola. Posedli so okoli ognja in čakali na zadnjo večerjo pred koncem, ko jih bo zagrnila večna tema. Lakota jim je zrla iz oči in iz telesa. Najmočnejši med njimi so volovsko kožo napolnili s skalami in jo sunili čez zid, da je zbohnela v sovražni tabor pod gradom. Ne bomo jih izstradali, je rekel poveljnik in ukazal odhod.

Na jaboru spodaj v dolini plapola zastava, gospoda je med nami, ne stojte in ne zijajte, tovarniška sirena vas kliče.

Ne verjamem, ljudje pretiravajo in si izmišljajo zgodbe, davčina je zagrebena v ruševinah kamenja in zoglelenih tramov, sam mora na goro.

Kot turist?

Kot tlačan?

Prihajajo z avtomobili iz vseh držav, z vseh kontinentov, izstopajo na parkirnem prostoru in si natikajo sončna očala tudi takrat, kadar ni sonca. Stojte in strmijo navpik, majhni in nebogljeni, na cesti pod živo skalo, ki jo straži vitko drevje.

Hodijo in gledajo, postajajo in si oddihavajo, odmikajo se od zunanjega roba, ki pada strmo navzdol. Občudujejo, šepetajo, vzdihujejo, vmes se sprožajo roke in fotografske kamere. Cigarete si prižigajo vrh ploščadi, kjer se jim oster zrak zarezuje v pljuča.

Zaljubljeni, prijatelji, tovariši, zakonci z družinami samo naprej čez dvizne mostove, pogled v strelne line, po kamenju, po redki travi, po sluzastih skalah. Začudenje jim visi v očeh. Kdo je postavil pečino v to dolino, kdo sezidal trdnjavo na tej nedostopni višini?

Vzpenjajo se zmerom više, više, dolina pod njimi si nadeva podobo mehke preproge, ki sprejema hiše in drevesa za svoje vzorce. Tam zadaj je tisto polje? Ne še zdaj, kasneje, najprej navzgor do vrha. Kapelica, ploščad z vodnjakom, hodniki, kamnita senčnica. Tod posedajo grajske gospodične. Saj jih ni več.

Njihove naslednice se pripeljejo z avtomobili k poslopjem z jaborom, na katerem visi zastava.

Visoko na vrhu grajske sobane zapirajo okna in vrata in na sulice, kopja in oklepe samovšečno lega svetloba, ki jo podi veter v notranjost prostorov, veter ne odneha, vztrajno naskakuje utrdbe, pri prvem dviznem mostu manj, tukaj silovito. Sprosti se, njegovi glasovi niso petje fantov, ki nekje v dolini praznujejo, spet bodo ob prijatelja, danes samec, jutri ženin z nevesto nedomačinko. Njegovi glasovi niso šum motorjev, ki se kot goba z drevesom zraščajo z asfaltno cesto, tisto cesto, po kateri so stoletja spočasnila svoj hod: nikamor drugam, samo po tem blatu, po tem kolovozu, z lesenimi coklami na nogah, s kosami na ramenih, z otroki v naročjih, korak za korakom, s pogledi prižetimi v zemljo, v kamen, v močvirje. Njegovi gla-

sovi niso klicali gonjačev in lajež psov, en sam topot, en sam pogon za zajci srnami, jeleni, jerebicami, fazani. Kuga seje smrt po gozdovih z odpadlim listjem in po poljih s požeto pšenico in posekano koruznico, srna hoče živeti, še tedaj, v brazdi, lovi v plahe oči slo po bivanju. Njegovi glasovi so upor in obtožba: v temi in svetlobi, med špranjami in zidovi, na hodnikih in v podzemeljskih rovih, na deskah in v lesenih zagozdah, na kavljih in v verigah. Kam, potnik? Čemu upogibaš hrbet? Zakaj ne razkleneš rok, zakaj ne zavihtiš pesti?

Padali so ko muhe v mrazu, nad njimi je na mogočnem loku sijalo sonce, isto kot včeraj in kot predvčeraj.

Za oknom se je premaknilo. Strah. Pošast.

Raslo je z njimi od rane mladosti, da niso pozabili, ko so stopali proti utrdbi: pokornost, bogaboječnost, spoštovanje, si in nisi, prah in pepel, trpi z bodicami v očeh in v srcu, če hočeš odrešitev, tvoj prostor bo v mnogo lepših dvorinah, ki jih zdaj gledaš od daleč, ker so na vrhu ploščadi, in večni mir boš užival, zato molči in se ne oziraj poželjivo, služi gospodarju, da dosežeš popolnost na onem svetu.

Nobene prevratniške misli, zakaj ti nisi Kopernik in Galileo, tvoja misel je v lasti tvojega gospodarja, kakor je v njegovi lasti vse tvoje telo. Kaj bi počel s svojo mislijo, ki ne seže daleč čez hišni prag in ne dojame da se svet ne začena na prostoru, ki ga zaobseže tvoj pogled. Vidiš ravnino, polja, za njimi gore, in vendar ti je, kakor da jih ne vidiš, utrdba je bližja in mogočnejša, vzbuja ti strah in spoštovanje. Nosil si kamne na plečih in stokal pod bremenom, stok ti je zamiral na ustnicah, pekočih, ki jih je lizal ognjeni jezik, tvoj jezik iz mesa in krvi. Šel si za verigo sklonjenih teles zmerom više in više po tej strmini, za smerjo korobača, čutil si kamen na plečih in korobač na golih petah, za katerimi je ostajala krvava sled.

Kdaj bo konec trpljenja? Utrnilo se ti je pod skorjo lobanje in želel si odvreči kamen, čeprav te je v plečih skelelo še potem, ko je ležal med drugimi.

Gospodarju so bile vseč tvoje roke in tvoja ramena, videl je, kako si pomagáš z njimi, ko si omagal klecajoč, jih ni maral več pogledati.

Čemu sem prišel semkaj, je pomislil in pohitel navzdol, hotel je stran od tod, kjer ni našel utehe svojemu iskanju. Pogled na vodnjak ga je ustavil: lesena strešica. Turistična zanimivost, postojne in se spogledajo. Voda na tej višini doteka iz žive skale, iz notranjosti zemlje. Dvomijo in verjamejo, mogoče je postalo, kar ni mogoče, igra narave, naključje, fizikalna zakonitost.

Gradovi v oblakih: neizpolnjene želje. Kdo ga je poslal?

Beg iz domovine:

Šel je sam kakor tlačan za vrstniki, nesel je kamen iskanja skozi gozd, od debla do debla, senca med sencami, potihlo, da se ne zgane list, da ne počí vejica pod nogami, premikajo se naučeno, podzavestno, in hitijo kot misli, ki se grmadijo, se bo posrečilo, pot je dolga, iz gozda čez reber in potem v novi svet, v svet rešitve.

Beg pred prijatelji in tovariši, pred družino.

Sporočil ti bom in z otrokoma boš prišla za mano, sporočil ti bom, ker bom čakal nate, pridite takoj.

Hočem več, hočem več, mu je ključalo v možganih.

Tukaj je isti svet kot tam, ni povsem isti, napisi pred vasjo in na železniških postajah so v tujem jeziku. Vprašali so ga v tujem jeziku, toda zemlja in hiše in gozdovi so podobni tistim, veverica je podobna tisti, avtomobili so podobni tistim, zrak je enak tistemu, nebo tudi, voda tudi. Sonce je za oblaki.

Zakaj ste prišli in kaj hočete?

Vprašanja; vsakdanja mrkost in uradnost; ljubeznivost potrebuje.

Pogradi, otoki sredi civilizacije. Pogradi v Evropi, pogradi, nove celine na celini blaginje.

Med in mleko sta usahnili v svojih strugah. Med in mleko v prahu. Živilska industrija se izpopolnjuje in napreduje tudi v Indiji Koromandiji.

Taborišče za begunce:

Zdaj jim bomo pokazali! V roko pištolo, za pas bombo in dinamit v nahrbtnik. Turisti potujejo po vsem svetu, turisti si ogledujejo naravne zanimivosti in zgodovinske znamenitosti, turisti gradijo mostove prijateljstva med narodi.

Tračnice bobnajo pod težkimi kolesi:

Parole. Parole. Parole.

Fraze. Frazе. Frazе.

Domoljubnost je razgaljena kot čarovnica pred grmado z vojščaki, ki so se zagostili med to- in onstranost.

Domotožje si je nadelo zar in feredžo, da bi zakrilo očitnost dojemljivega in vsakomur znanega.

Grožnje, posmeh, izzivanje. Obrazi z odvrženimi maskami; poberi jo in si jo nadeni, da jim postaneš enak po srcu in duši.

Naj premislim, preden se odločim. Tu ni kaj premišljati, dejstvo dokazuje tvoja navzočnost, tvoja odločitev nas ne zanima, kako si se ločil od doma, je tvoja stvar, družino imaš, da, ti odgovarjaš zanj s svojim ravnanjem, posledice pripiši sebi.

Posledice po končanem dejanju, ki se je šele začelo ob nekoliko vzdignjenem zastoru.

Podpiši! Nočes? Prisilili te bomo! Čarovnik s pištolo, ki je nastala iz nič in pognala iz njegove roke. Čarovnik z besedami, ki ranijo, čeprav zvenijo po domače. Čarovnik z domačim priimkom.

Sonarodnjaki iz vasi, kjer zori žito na poljih pod vinogradi in sadovnjaki, sonarodnjaki iz mest, kjer rasejo stolpnice s televizijskimi antenami. Reke, gozdovi, sneg.

Ni mogel, ker ni hotel, a tega takrat ni maral priznati, vse se mu je zdelo odvečno: stisk prijateljeve roke je bil brez topline, posiljen, uradniško vljuden, ravnateljeva beseda karanje, plačevanje po učinku pretirano trošenje moči, novice v časnikih prazno hvalisanje nečesa, kar je odmaknjeno resnici, stvarnost se mu je kazala v pusti sivni, sleherni korak tavanje osamelega po puščavi.

Pojdi, če misliš, da ti bo tam lepše. Nočem sam, vsi štirje bomo šli. Samo midva, otroka ne moreta, premajhna sta, nosila ju ne bom. Pa res moraš iti? Ne gre nam slabo, lačni nismo, imamo stanovanje z novim pohištvo, ti imaš delo. Hvala za tako službo. Ne moreš se pritoževati. Prosim, poskusi me razumeti. Tamkaj je blaginja, tukaj draginja. Cene skačejo ko vrhunski športniki. Bo že kako. Sram me je. S to plačo ne bom nikoli imel avta. Preseda mi prerivanje v avtobusu, predsedajo mi nenehni sestanki, prazno besedičenje in ponavljanje misli, ki so jih povedali drugi. Hočem samostojnost, odločati sam.

Do zadnje postaje je potoval z avtobusom, potlej je peščil.

Na levo, na desno, naprej, nazaj. Prve tri možnosti so sprejemljive, četrta ne. Nemara je sprejemljiva. Nikakor ne, slabič se prilagaja položaju, on pripada močnejšim, ki hočejo pogumnih dejanj.

Bežal je ko preganjana zver, bežal pred glasovi v bližini hiše ob gozdu in jih čutil za udarce, ki so padali trdo in netili dihe v preznojenem telesu.

Čemu grožnje? Sonarodnjak ne sme groziti sonarodnjaku, zemlja se vrti po uglajenem tiru, Benetke se pogrezajo, misli so črne, bratje s črnimi mislimi in s črnimi dušami, čarovnikova pištola v črnem, smrt v belem, žalost, nedolžnost, pristanek, odklonitev.

Domovino maram.

Sem mislil...

Kdo si, ki me zaslišuješ?

Dokazal si sam s svojim ravnanjem.

Sem svobodnjak, odločam sam po lastnem preudarku.

Videti je treba celoto.

In sebe.

Celota ostane.

Skupnost, ne celota.

Pojmi so različni.

Vsakdo odloča sam o sebi.

Ne zmeraj.

Jaz sem izjema.

Si in nisi, slediš drugim, ki so se odločili pred tabo. Vztrajaj do konca, slabič si in ne boš vztrajal.

Nehaj, dovolj mi je teh tvojih nauk.

Očitki so ga omrežili z neprosojnimi nitmi: muha v mreži, pajek stražar, smrtni sunek in tišina.

Nočem! Nočem sodelovati z vami!

Avtomobili hropejo po asfaltni cesti, ki zavije navkreber do parkirišča, stopa za njimi in se jim umika na rob ceste, do jarka, da ga ne sunejo vanj, sede na kamen in si z dlanjo zasenči oči.

Utrdba je na vzpetini. Želje se dvigajo nad zemljo. Stopajo iz avtomobilov in gledajo na goro, občudujejo jo in se napotijo proti njej.

Krasno, čudovito. Petnajst dviznih mostov, sovražnik jih ni mogel zavzeti. Slikajmo se tukaj, pa še tukaj, pa tukaj.

Za spominski album. Prihodnje leto povabim s sabo ženo, to mora videti, to je enkratno.

Ni pretirano strmo, v dobri uri sva bila nazaj. Kaj pa ta zastava tam spodaj?

Lastnik tega sveta, po katerem sva hodila, je prišel v svoj grad.

Potomec, se razume, ista rodbina isto ime, žlahtna kri, plava kri.

Še danes?

Povsod ne, pri nas še.

Nočem na goro, je pomislil in vstal z robnika na cesti.

Hočem avto, je pomislil in odšel peš po asfaltni cesti.

Gospodar:

Nisem vas iskal, prosili ste me za službo. Vi, ki prihajate čez mejo, najprej prosjačite za delo, nato nam zrastete čez glavo. Naši delavci vas ne marajo, odjedate jih kruh. Samo zahtevate in izsiljujete in hočete na kupe denarja.

Ženino pismo:

Otroka sprašujeta, kdaj jima boš kaj poslal. Kako igračo le kupi in pošlji, da bosta vesela, drugače bosta pozabila nate.

Oblaki so se nataknili na stražne stolpiče. Zima bo kmalu.

Zapne si plašč in speši korake.

Brez strojev in dvigal so naskakovali to goro, da so ji poveznili klobuk na glavo. Mogočni zidovi podaljšujejo navpičnost skalnega gradu, pogled navzdol in v prsi se naseli strah, razlikuje se od tistega v tlačanovih prsih, oboje je zoprno.

In to v njem? Strah pred neznanim v znanem. Gospodar je rekel, da si lahko drugje poišče službo. Ljudje, pomagajte, to je moj avto, ustavite ga, da ne pobegne, ne morem sporočiti ženi, da pride z otrokoma, majhna sta in morata zrasti, ne umreti tukaj, kjer se želje izpolnjujejo, kot se utrinjajo zvezde, vse bi se morale utrniti, vsaj moja želja bi se morala izpolniti.

Moram se vrniti k njej.

Tukaj je gora in na vrhu ploščadi grad, vrata so zapahnjena, če ne najdem pravega ključa, se mi ne vdajo.